

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ
ПРИ ПРЕЗИДЕНТОВІ УКРАЇНИ**

Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису

МИХАЙЛОВ Максим Олексійович

УДК 351:323.21

ДИСЕРТАЦІЯ

МЕХАНІЗМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ВИБОРЧОГО ПРОЦЕСУ В УКРАЇНІ

С п е ц і а л ь н і с т ь 281 « П у б л і ч н е
у п р а в л і н н я т а а д м і н і с т р у в а н н я »

Г а л у з ь з н а н ь 28 « П у б л і ч н е
у п р а в л і н н я т а а д м і н і с т р у в а н н я »

П о д а є т ь с я н а з д о б у т т я с т у п е н я
д о к т о р а ф і л о с о ф і ї

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ М. О. Михайлов

Науковий керівник: Ларіна Наталія Борисівна, кандидат педагогічних наук,
доцент, заслужений працівник освіти України

МИКОЛАЇВ – 2021

АНОТАЦІЯ

Михайлов М. О. Механізми удосконалення виборчого процесу в Україні.
– Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 28 “Публічне управління та адміністрування” за спеціальністю 281 “Публічне управління та адміністрування”. – Чорноморський національний університет імені Петра Могили. Миколаїв, 2021.

Підготовка дисертації здійснювалась у Національній академії державного управління при Президентові України. Захист дисертації відбудеться в Чорноморському національному університеті імені Петра Могили.

У дисертації здійснено наукове обґрунтування та розробка теоретико-практичних засад механізмів удосконалення виборчого процесу в системі багаторівневого публічного управління в Україні. Унаслідок проведеного дослідження вперше здійснено системний теоретико-методологічний аналіз механізмів удосконалення виборчого процесу, який покладено в основу визначення наукових підходів до вивчення питання еволюції виборчого процесу на різних етапах державотворення, зокрема таких, як правознавчий, політологічний, інтегрований, організаційно-функціональний.

Запропоновано класифікацію механізмів як базових та спеціальних, що забезпечило їх структурно-функціональну характеристику та розробку моделі

реалізації механізмів удосконалення виборчого процесу в системі багаторівневого публічного управління, ядром структурної будови якої є спеціальні сучасні механізми: інституціональний, який забезпечує інституціоналізацію комплексу заходів і процедур на всіх стадіях виборчого процесу та їх легітимацію; електоральний, що сприяє залученню громадян до участі в мережевих електоральних комунікаціях, формуванню публічної кіберсоціалізації; ресурсний, що передбачає фінансове, інформаційне, кадрове, технологічне забезпечення виборчого процесу, підвищення правової культури та розвиток професіоналізації суб'єктів участі в ньому. Запропоновано проект Комплексної програми підготовки учасників виборчого процесу з метою формування цифрових компетентностей державних і недержавних суб'єктів участі та підвищення рівня цифрової грамотності населення.

Результати, отримані в процесі дослідження, підтверджують досягнення поставленої мети й вирішення завдань, дають підстави сформулювати висновки і практичні рекомендації.

У першому розділі дисертаційної роботи “Теоретичні засади дослідження механізмів удосконалення виборчого процесу” дослідження еволюції виборчого процесу дозволило узагальнити тенденції його історичного розвитку, виокремити чотири періоди виборчих процедур – античний, середньовічний, Нового часу та новітній етапи, окреслити характерні історичні особливості кожного з них.

Дослідження понятійно-категорійного апарату питання механізмів удосконалення виборчого процесу потребувало попереднього аналізу наукового тлумачення його основних категорій, понять і термінів, а саме: “виборчий процес”, “механізми”, “механізми удосконалення виборчого процесу”. Встановлено, що їх значення тлумачиться різними вченими неоднаково: залежно від галузі знань, у якій здійснюють дослідження, пріоритетними стають різні аспекти. Відтак, дискусія між науковцями щодо остаточного та загальноприйнятого тлумачення цих понять триває. У

контексті полеміки запропоновано авторське визначення феномена “механізми удосконалення виборчого процесу”.

Визначено структуру механізмів удосконалення виборчого процесу, яка ґрунтується на інституціональному, структурно-функціональному та системно-процесуальному, інструментальному та синергетичному підходах; розроблено їх класифікацію у сфері знань “Публічне управління та адміністрування” – як базових та спеціальних.

Здійснено комплексний аналіз базових механізмів удосконалення виборчого процесу в Україні – державного управління, державного регулювання, адміністративного менеджменту, спеціальних науково-методологічно обґрунтованих традиційних механізмів – організаційно-правового, політико-правового, інституційного, інформаційного, комунікативного, фінансового, кадрового, технологічного; виокремлено спеціальні сучасні механізми удосконалення виборчого процесу – інституціональний, електоральний, ресурсний.

У другому розділі дисертаційної роботи “Характеристика механізмів удосконалення виборчого процесу в системі багаторівневого публічного управління” здійснено сутнісну характеристику інституціонального, електорального та ресурсного механізмів удосконалення виборчого процесу, визначено наукові принципи, підходи та інструменти їх реалізації.

Характеризуючи інституціональний механізм, відзначено наявність історичного досвіду з питань нормативно-правового, організаційного та фінансово-економічного забезпечення виборчого процесу, які провокують виникнення суспільно-політичних суперечностей, гальмують перехід держави на демократичний шлях розвитку. Аналіз сучасної інституційної структури виборчого процесу в Україні виявив її застарілою, інерційною в порівнянні з міжнародними стандартами, створеною для іншої соціально-економічної системи. Тому запропоновано потенціал інституціонального механізму спрямувати на подолання опору в провадженні інституційних змін у структурі та повноваженнях суб’єктів виборчого процесу, забезпечуючи взаємодію між

різними сегментами соціального та політичного середовища через низку консенсусів, запровадження конвенційного договору в суспільстві щодо спільних намірів з удосконалення виборчого процесу. Це дозволить створити сучасну структуру електорального середовища, відтворити транспарентний процес та протистояти маніпулятивним технологіям у виборчому процесі.

Розкрито інноваційні інструменти реалізації електорального механізму – електоральний маркетинг та менеджмент, фасилітацію, краудсорсинг та Інтернет-технології. Ці інструменти здатні трансформувати інноваційні підходи удосконалення виборчого процесу в системі багаторівневого публічного управління для протистояння електоральному абсентеїзму, що є індикатором нестабільності політичної та соціально-економічної систем, недовіри людей до владних інститутів, делегітимації влади, електорального антиінтелектуалізму, що пов'язаний з відсутністю компетенцій і знань для здійснення раціонального вибору.

Здійснюючи характеристику ресурсного механізму на засадах інструментального підходу, автором визначено вплив фінансового, інформаційного, технологічного та кадрового компонентів на запобігання адміністративним, корупційним, економічним порушенням у виборчому процесі. Доведено, що посилення євроінтеграційного напрямку у вітчизняній публічній політиці сприяло вирішенню питання державного фінансування політичних партій. Запропоновано краудфандингову технологію в удосконаленні виборчого процесу як один із методів деолігархізування влади в Україні шляхом позбавлення її такого ресурсу, як гроші. Створення антиолігархічної коаліції згенерує достатнє мотиваційне підґрунтя для наповнення виборчого бюджету самими виборцями.

Визначено, що невід'ємною складовою виборчого процесу є публічна кіберсоціалізація, яка полягає у формуванні специфічних компетенцій виборців щодо мережевих виборчих технологій. Успішна адаптація особи до публічного кіберпростору розвиває здатність не лише оцінити отриману виборчу програму, визначити її характер (об'єктивний/суб'єктивний),

адекватно зреагувати на деструктивні підходи до комунікації в мережі (тролінг, атаки ботів), але й розрізнити технології маніпулювання у виборчому процесі.

Розвиток професіоналізації суб'єктів участі у виборчому процесі є ще одним із важливих компонентів ресурсного механізму серед викликів і загроз постійних змін у виборчому законодавстві України. Розкрито значимість проведення організаційно-методичних заходів у виборчому процесі, які потребують системного підвищення правової культури його учасників, удосконалення їх професійної підготовки.

У третьому розділі “Перспективи удосконалення виборчого процесу в Україні” вивчено та узагальнено зарубіжний досвід розгортання електронного виборчого процесу; розкрито тенденції та виклики, пов'язані із залученням громадян до електоральної комунікації та публічної кіберсоціалізації шляхом якісної фасилітації та інтеграції особистості до кіберпростору в умовах цифрової демократії України.

Наголошено на важливості імплементації кращого міжнародного досвіду проведення електронних виборів на різних рівнях, необхідності розробки моделі реалізації механізмів удосконалення виборчого процесу в Україні, що дозволило б мотивувати включення громадян до процесів вироблення державної політики у сфері публічного управління. Запропоновано практичні рекомендації щодо підвищення ефективності функціонування механізмів удосконалення виборчого процесу в Україні. Встановлено, що вітчизняна практика ще не має значного досвіду розроблення та імплементації практичних інструментів реалізації механізмів удосконалення виборчого процесу у сфері публічного управління та адміністрування.

Розроблена модель реалізації механізмів удосконалення виборчого процесу сприяла обґрунтуванню науково-практичних рекомендацій органам влади, інститутам громадянського суспільства щодо гармонізації розвитку суспільно-владних відносин в системі багаторівневого публічного управління,

перспектив проведення електронних виборів в умовах цифрової демократії в Україні.

Ключові слова: публічне управління, вибори, виборчий процес, інституціональний механізм, електоральний механізм, ресурсний механізм, публічна кіберсоціалізація, фасилітація, електоральний абсентеїзм та антиінтелектуалізм, краудфандингова та краудсорсингова технології, цифрова демократія.

ABSTRACT

Mykhailov M. Mechanisms for improving the electoral process in Ukraine. – Qualifying research work on the rights of a manuscript.

Dissertation for the degree of Philosophy Doctor in the field of knowledge 28 "Public management and administration" in the specialization 281 "Public management and administration". – Petro Mohyla Black Sea National University. Mykolaiv, 2021.

The dissertation was prepared at the National Academy of Public Administration under the President of Ukraine. This research work will be defended at Petro Mohyla Black Sea National University.

In the dissertation the complex scientific and practical analysis of improving mechanisms of the electoral process in Ukraine was carried out. The author substantiated the possibilities of implementation of the leading countries experience on introduction of electronic elections in the system of Ukrainian multilevel public administration in the conditions of digital democracy.

The first section of the dissertation "Theoretical basis of the research of mechanisms for improving the electoral process" analyzes the evolution of scientific approaches to the study of the electoral process at different stages of statehood. As a result, on the basis of historical principle the periodization of the electoral procedures is carried out and the historical features are outlined.

The conceptual field is specified and the source base of the research is systematized, on the basis of which the scientific approaches to the study of electoral process management are determined; the essence of the concepts "mechanisms", "control mechanisms" is specified. The author proposed his own definition of the phenomenon of "mechanisms for improving the electoral process", which contributes to the classification of mechanisms into basic and special.

The dissertation contains comprehensive analysis of the basic mechanisms for improving the electoral process in Ukraine – public administration, governmental regulation, administrative management, and special academic mechanisms that are scientifically and methodologically justified in public administration – organizational-legal, political-legal, institutional, informational, communicative, financial, human resource, technological, and also distinguishes some special modern mechanisms for improving the electoral process – institutional, electoral, resource.

In the second chapter of the thesis "Characteristics of mechanisms for improving the electoral process in the system of multilevel public administration" the essential characteristics of institutional, electoral and resource mechanisms for improving the electoral process is carried out, the scientific principles, approaches and tools for their implementation are identified.

While characterizing the institutional mechanism, the author noted the presence of historical experience on regulatory-legal, organizational, economic and financial support of the electoral process, which lead to socio-political contradictions, inhibit the transition of the state on the democratic path of development. The analysis of the current institutional structure of the electoral process in Ukraine has revealed it outdated, inertial if compared with the international standards. Therefore the author proposed to use institutional mechanism to overcome the resistance to institutional changes in the structure and powers of the electoral process, ensuring interaction between different segments of social and political environment through a series of consensus, the introduction of the convention in society on common intentions for improvement of the electoral

process. It will enable to create a modern structure of the electoral environment, to reproduce the transparent process and resist manipulative technologies in the electoral process.

The innovative tools for the implementation of the electoral mechanism are revealed – namely electoral marketing and management, facilitation, crowdsourcing and internet technologies. These tools are able to transform innovative approaches for improving the electoral process in the system of multilevel public administration to prevent the electoral absenteeism, which is an indicator of instability of the political and socio-economic system, people's distrust to government institutions, delegitimization of power; the same as electoral anti-intellectualism, which is associated with a lack of competence and knowledge to make rational choices.

Describing the resource mechanism on the basis of an instrumental approach, the author identifies the impact of financial, informational, technological and human resource components on the prevention of administrative, corruptional, economic violations in the electoral process. It has been proved that the strengthening of the European integration direction in the domestic public policy helped to address the issue of state financing for political parties.

Crowdfunding technology is proposed for improving the electoral process as one of the methods of de-oligarchization of power in Ukraine, taking away from it financial resource. The creation of the anti-oligarchic coalition will generate a sufficient motivational basis for filling the electoral budget by the voters.

It is determined that public cybersocialization is the integral part of the electoral process, which is to build the specific competencies of voters in online electoral technologies. Successful adaptation of a person to public cyberspace develops the ability to evaluate the received election program, determine its nature (objective / subjective) or adequately respond to destructive approaches to communication in the network (trolling, bot attacks), as well as to distinguish manipulation technologies in electoral process.

The development of professionalization of the participation subjects in the electoral process is another important component of the resource mechanism among

the challenges and threats to the constant changes in the electoral legislation of Ukraine. The author also reveals the importance of carrying out organizational and methodological measures in the electoral process, which need systemic strengthening of participants' legal culture, improvement of their training.

The third chapter "Prospects for improving the electoral process in Ukraine" studied and summarized foreign experience of the introduction of electronic electoral process; disclosed the main trends and challenges related to the involvement of citizens in electoral communication.

The importance of implementing the best international experience in conducting electronic elections at different levels, necessity to develop an model of mechanisms for improvement of the electoral process in Ukraine, which would motivate the inclusion of citizens in the processes of state policy development in public administration, is emphasized.

The developed model of implementation of mechanisms for improving the electoral process would contribute to the harmonization of the development of public relations in the system of multilevel public administration, the conduct of electronic elections in a digital democracy in Ukraine.

The obtained results confirm the achievement of the settled goal and the solution of tasks, formulate the basis to work out conclusions and practical recommendations.

Key words: public administration, digital democracy, elections, electoral process, institutional mechanism, electoral mechanism, resource mechanism, public cybersocialization, facilitation, electoral absenteeism and anti-intellectualism, crowdfunding and crowdsourcing technologies.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА

Праці, які відображають основні наукові результати дисертації

1. Михайлов М. О. Роль фасилітативного механізму у забезпеченні виборчого процесу в Україні. *Аспекти публічного управління*. 2020. Т. 9. № 6. С. 167-178.
2. Михайлов М. О. Вплив організаційного та технологічного механізмів на вдосконалення інформаційно-комунікаційного забезпечення виборчого процесу. *Аспекти публічного управління*. 2020. Т. 8. № 5. С.82-89.
3. Mikhaylov M. Role of resource – technological mechanism in development of electoral communication in Ukraine. *PNAP / Periodyk Naukowy Akademii Polonijnej*. 2020. Т. 41. № 5. St. 149-158.
4. Михайлов М. О. Особливості запровадження організаційно-фасилітативного механізму у залученні громадян до електоральної комунікації. *Державне будівництво*. 2020. № 2. URL: <http://db.journal.Kharkiv.ua/index.php/db/article/view/94/89>.
5. Михайлов М. О. Понятійне поле дослідження інформаційно-комунікаційного забезпечення виборчого процесу. *Право та державне управління: зб. наук. пр.* 2020. Т. 2. №1. С. 8-13.
6. Михайлов М.О. Джерельна база дослідження механізмів інформаційно-комунікаційного забезпечення виборчого процесу. *Актуальні проблеми державного управління*. 2017. № 2 (52). С. 131-138.

Праці, які додатково відображають наукові результати дисертації

7. Ларіна Н. Б., Михайлов М. О. Принципи публічного адміністрування інформаційно-комунікаційного забезпечення виборчого процесу в Україні. *Україна 2030: публічне управління для сталого розвитку: матеріали щоріч. Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. участю (Київ, травень, 2020 р.) у 3-х т. / за заг. ред. А. П. Савкова, М. М. Білинської, О. М. Петрось. Київ: НАДУ, 2020. Т. 3. С. 259-262.*

8. Михайлов М. О. Міжнародні виборчі стандарти та їх вплив на вдосконалення інформаційно-комунікаційного забезпечення виборчого процесу в Україні. *Актуальні проблеми європейської та євроатлантичної інтеграції України*: зб. матер. доповідей та тез XVII регіональної наук.-практ. конференції (Дніпро, 14 травня 2020) / за заг. ред. С. М. Серьогіна. Д.: ДРІДУ НАДУ, 2020. С. 260-263.

9. Михайлов М. О. Сутність організаційного механізму в інформаційно-комунікаційному забезпеченні виборчого процесу. *Становлення та розвиток публічного адміністрування*: матеріали XI конф. студентів та молодих учених з міжнар. участю (Дніпро, 08 травня, 2020) / за заг. ред. О. Б. Кіреєвої. Д.: ДРІДУ НАДУ, 2020. С. 250-254.

10. Михайлов М. О. Реалізація виборчого законодавства України в умовах трансформації суспільства. *Навчання публічних службовців: новітні тенденції та технології*: матеріали щоріч. Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. участю (Київ, 31 жовтня, 2019 р.) у 2-х т. / за заг. ред. А. П. Савкова, І. Я. Дегтярьової. Київ: НАДУ, 2019. Т. 2. С. 99-103.

11. Михайлов М. О. Застосування електронної демократії у виборчому процесі. *Інституціоналізація публічного управління в Україні в умовах євроінтеграційних та глобалізаційних викликів*: матеріали наук.-практ. конф. за міжнар. участю (Київ, 24 травня 2019 р.) у 5-ти томах / за заг. ред. А. П. Савкова, М. М. Білинської, О. М. Петроє. Київ: НАДУ, 2019. Т. 5. С. 66-68.

12. Михайлов М. О. Роль інноваційних механізмів у забезпеченні виборчого процесу. *Становлення та розвиток публічного адміністрування*: матеріали X конф. студентів та молодих учених з міжнар. участю (Дніпро, 10 травня, 2019) / за заг. ред. О. Б. Кіреєвої. Д.: ДРІДУ НАДУ, 2020. С. 210-212.

13. Михайлов М. О. Відповідність вітчизняного інформаційного виборчого законодавства європейським та міжнародним правовим нормам. *Науково-практичне забезпечення надання публічних послуг в умовах децентралізації*: збірник матеріалів доповідей та тез інтернет-конференції,

Київ, 18 квітня 2019 року / за заг. ред. Р. В. Войтович, П. В. Ворони. Київ, 2019. С. 210-212.

14. Михайлов М. О. Теоретичний аналіз застосування соціальних мереж у виборчому процесі. *Публічне управління XXI ст.: синтез науки і практики*: збірник тез до XIX міжнар. наук. конгресу (Харків, 19 квітня 2018р.). Х. : Вид-во ХарРІДУ “Магістр”, 2019. С. 117-121.

15. Михайлов М. О. Дослідження механізмів інформаційно-комунікаційного забезпечення виборчого процесу: джерельна база. *Актуальні питання підготовки фахівців у сфері публічного управління та адміністрування*: матеріали щоріч. наук.-практ. конф. з міжнар. участю (Київ, 1–2 листоп. 2018 р.): у 2 т. / ред. колегія: В. С. Куйбіда, А. П. Савков, І. О. Дегтярьова та ін. Київ. НАДУ, 2018. Т. 1. С. 255-259.

16. Михайлов М. О. Роль дослідження джерельної бази у вдосконаленні механізмів інформаційно-комунікаційного забезпечення виборчого процесу. *Напрями вдосконалення механізмів державного управління в умовах сучасних реформаційних процесів*: матеріали Всеукраїнської наук.-практ. конференції (Запоріжжя, 3-4 листопада, 2017 р.). Запоріжжя: Класичний приватний університет, 2017. С. 59-63.

17. Михайлов М. О. Рівень дослідженості інформаційних ресурсів виборчого процесу у наковій літературі. *Публічне врядування в Україні: стан, виклики та перспективи розвитку*: матеріали наук.-практ. конф. з міжнар. участю, присвяченої 100-річчю державної служби в Україні (Київ, 25 травня 2018 р.) у 5-ти т. / за заг. ред. В. С. Куйбіди, М. М. Білинської, О. М. Петроє. Київ: НАДУ, 2018. Т. 5. С. 132-134.С.

18. Михайлов М. О. Дослідження інформаційно-комунікаційного забезпечення виборчого процесу: особливості наукових підходів. *Публічне управління: ціннісні орієнтири, стандарти якості та оцінка ефективності*: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. участю (Київ, 26 травня, 2017 р.) у 5-ти ч. / за заг. ред. В. С. Куйбіди, А. П. Савкова, С. В. Загороднюка. Київ: НАДУ, 2017. Ч. 3. С. 65-68.

19. Михайлов М. О. Понятійне поле дослідження інформаційно-комунікаційного забезпечення виборчого процесу. *STABICONsystems-2017*: матеріали міжнар. наук.-практ. конференції, присвяченої пам'яті професора Олега Балацького (м. Суми, 27-29 квітня, 2017 р.). Сумський державний університет, 2017. С. 98-100.

20. Михайлов М. О. Джерельна база дослідження інформаційно-комунікаційного забезпечення виборчого процесу в Україні. *Публічне управління XXI ст.: традиції та інновації*: матеріали XII міжнародного наукового конгресу (Харків, 27 травня, 2017 р.). Харків, ХарРІДУ НАДУ, 2017. С. 171-177.

21. Михайлов М. О. Систематизація наукових підходів до вивчення інформаційно-комунікаційного аспекту забезпечення виборчого процесу. *Становлення публічного адміністрування в Україні*: матеріали VIII Всеукраїнської міжвузівської конференції студентів та молодих вчених (Дніпро, 19 квітня, 2017 р.) / за заг. ред. С. О. Шевченка. Дніпро: ДРІДУ НАДУ, 2017. С.120-124.